

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Kleurrijk Nederland: Beschilderd Meubilair 1600-1930

Piena, H.

Citation

Piena, H. (2020, January 21). *Kleurrijk Nederland: Beschilderd Meubilair 1600-1930*. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/83255>

Version: Publisher's Version

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/83255>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Cover Page

Universiteit Leiden

The handle <http://hdl.handle.net/1887/83255> holds various files of this Leiden University dissertation.

Author: Piena, H.

Title: Kleurrijk Nederland: Beschilderd Meubilair 1600-1930

Issue Date: 2020-01-21

Kleurrijk Nederland

Beschilderd meubilair tussen 1600-1930

Deel 1

Hans Piena 2020

Kleurrijk Nederland

Beschilderd meubilair tussen 1600-1930

Hans Piena

Kleurrijk Nederland. Beschilderd meubilair tussen 1600-1930

Copyright © 2020 Hans Piena
Auteur: Hans Piena

Druk: GVO drukkers & vormgevers B.V.
Postbus 651 | 6710 BR Ede

Omslag: Lage hoekkast, Collectie Nederlands Openluchtmuseum, Inv.nr.:
NOM.884.OV-1924.

Omslagontwerp: idem
Vormgeving binnenwerk: idem

Proefschrift
ISBN 978-94-6332-572-1
NUR 612

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, door middel van druk,
fotokopieën, geautomatiseerde gegevensbestanden of op welke andere wijze
ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Kleurrijk Nederland
Beschilderd meubilair tussen 1600-1930

Proefschrift

ter verkrijging van
de graad van Doctor aan de Universiteit Leiden,
op gezag van Rector Magnificus prof.mr. C.J.J.M. Stolker,
volgens besluit van het College voor Promoties
te verdedigen op dinsdag 21 januari 2020

klokke 15:00 uur

door
Hans Piena

geboren te Rotterdam
in 1964

Promotor:

Dhr. Prof. dr. T.M. Eliëns.

Promotiecommissie:

Dhr. Prof. dr. R.J. Baarsen.

Mw. Dr. M.E.W. Boers-Goosens.

Dhr. Prof. dr. J.B.H. de Haan, Radboud Universiteit Nijmegen.

Dhr. Dr. A.J.A.M. Schuurman, Wageningen University & Research.

Kleurrijk Nederland
Beschilderd meubilair tussen 1600-1930.

Inhoudsopgave

Deel I

Voorwoord en dankwoord	3
1. Inleiding	5
1.1 Eerder gehanteerde paradigma's	5
1.2 Stand van wetenschap	11
1.3. Opzet	16
2. Het archiefonderzoek	19
2.1 De termen witwerk en witwerker	19
2.2 Verspreiding, aantallen en familierelaties	23
2.3 Het gilde	31
2.3.1 De geboorte van het ambacht	31
2.3.2 Knechten, meesters en overmannen	34
2.3.3 De bosse	38
2.3.4 Proefmeesters, meesterproeven en modellen	39
2.3.5 Naaldhout, constructies en lijm	43
2.3.6 De markt en het witwerkers-pand te Amsterdam	47
2.3.7 Relaties met timmerlieden, houtdraaiers, schrijnwerkers en schilders	52
2.4 Het assortiment	65
2.4.1 1650-1700	65
2.4.2 1700-1800	72
2.4.3 1800-1930	81
2.5 Frans Dircksz. Sluijter (1667-1734) te Amsterdam	98
2.5.1 Inleiding	98
2.5.2 Personalia	98
2.5.3 De administratie	101
2.5.4 Productieproces	103
2.5.5 Assortiment en beschildering	106
2.5.6 Verpakking	111
2.5.7 Transport	111
2.5.8 Klanten en betalingen	112

2.6	Transport en afzetgebied	120
3.	De meubels	133
3.1	Inleiding	133
3.2	Invalshoeken	133
3.3	Technische aspecten	135
3.3.1	Gereedschapssporen	135
3.3.2	Spijkers	159
3.3.3	Beslag	163
3.3.4	William Tottie: Engels beslag van Hollandse bodem	185
3.4	Beschildering	189
3.4.1	Terminologie	189
3.4.2	Waarom beschildert men naaldhouten meubels?	189
3.4.3	De verzaak van Sara de Bie	190
3.4.4	Verf- en lakrecepten voor witwerkers	191
3.4.5	Basiskleuren	193
3.4.6	Materiaal-imitaties	197
3.4.7	Grisaille	213
3.4.8	Lange jacht	216
3.4.9	Bijbelse voorstellingen	217
3.4.10	Chinoiserie	220
3.4.11	Classicisme	224
3.5.	Typen	228
3.5.1	Bedtafels en nachtkastjes	228
3.5.2	Buffetten	232
3.5.3	Rechtbanken	250
3.5.4	Huizer buffetten en buffetkasten	256
3.5.5	Bureaus en secretaires	259
3.5.6	Gortladen	268
3.5.7	Lage hoekkasten	273
3.5.8	Hoge hoekkasten	284
3.5.9	Kakstoelen	288
3.5.10	Kruisvoetkabinetten	305
3.5.11	Linnen-en klerenkasten	311
3.5.12	Linnenkabinetten	327
3.5.13	Porseleinkasten	337

3.5.14 Ladekasten en chiffonnières	348
3.5.15 Tafels (diverse typen)	362
3.5.16 Hangoortafels	366
3.5.17 Kattenbanktafels	379
3.5.18 Theetafels	386
3.5.19 Theeblaadjes	404
3.5.20 Wandborden	410
3.5.21 Gueridons	412
3.5.22 Schenktafels	414
3.5.23 Turfbureaus en turfbakken	421
3.5.24 Wastafels	426
3.5.25 Wiegen	431
3.5.26 Tafelkastjes	442
3.5.27 Spijlenkasten	444

4. Beschilderde meubels buiten de witwerkers productiecentra 449

4.1. Plaatsen waaraan beschilderde meubels eerder zijn toegeschreven 449

4.1.1 Ameland	449
4.1.2 Assendelft	456
4.1.3 Hindeloopen	459
4.1.4 Marken	474
4.1.5 Staphorst	483
4.1.6 Zaandam	493

4.2. Beschilderde meubels van eiken- en naaldhout 511

4.2.1 Flaptafel	511
4.2.2 Schrijntjes	522
4.2.3 Bedstedebankjes met rondgeholde tooglijst	525
4.2.4 Niskasten	540
4.2.5 Regionale echo van de Gouden Eeuw	545

4.3. Historiserende overschilderingen en vervalsingen 548

4.3.1 Inleiding	548
4.3.2 IJspret, riviergezichten en zeeslagen tegen een donkergroen fond	549
4.3.3 Riviergezichten & ijspret omringd door slingertakjes tegen een crème fond	551
4.3.4 Riviergezichten omringd door strooibloemen tegen een licht fond	553
4.3.5 Voorstellingen naar schilderijen van Melchior d'Hondecoeter	555
4.3.6 Miniatuurmeubels met Bijbelse figuren	557
4.3.7 Overschilderde hangoortafels	559
4.3.8 Bijbelse voorstellingen	561
4.3.9 De Zaanse school van Boonenburg	563
4.3.10 Invented heritage	565

5. Synthese	569
5.1 Beschilderd meubilair en zijn makers	569
5.2 Object als informatiebron	572
5.3 Het cliché ontmythologiseerd	577
5.4 Geen volkscultuur	583
5.5 Nieuw paradigma	585
6. Gebruikte afkortingen	601
7. Abstract	602
8. Curriculum Vitae	603

Voorwoord

Voor u ligt mijn dissertatie, een cultuurgeschiedenis over een belangrijk deel van onze wooncultuur, te weten beschilderd meubilair. Hierin worden vrijwel alle bekende meubels in openbare instellingen behandeld en de vele belangrijke stukken die zijn aangetroffen bij particulieren, antiquairs en veilinghuizen. De dissertatie is bedoeld voor professionals en geïnteresseerden die meer willen weten over soorten, makers en gebruikers van beschilderd meubilair en de rol van deze objecten in onze wooncultuur.

Tijdens het onderzoek is naar andere zaken gekeken dan tot nu toe gebruikelijk is. Eerder stonden stijl en iconografie van de beschildering voorop. Door mijn studie archeologie betrek ik in dit onderzoek tevens gebruikssporenonderzoek en dendrochronologie. Doordat ik vijftien jaar lang meubels restaureerde, kan ik reparaties, wijzigingen en diverse vervalsingen makkelijker herkennen dan een uitsluitend academisch geschoolde onderzoeker. Bovendien brengt mijn werk als conservator bij het Nederlands Openluchtmuseum met zich mee dat ik dagelijks met veel beschilderde meubels ben omringd zodat vergelijking makkelijker is. Daarbij werd ik er geconfronteerd met de paradigma's waarbinnen deze objectcategorie eerder is verzameld, paradigma's die in dit onderzoek worden bijgesteld.

De gevolgde methode verschilt eveneens van wat tot nog toe gangbaar is. In de volkskunde volgt men tot circa 1970 een deductieve benadering: de aangetroffen meubels worden ingepast in reeds bestaande theorieën. In deze studie is een inductieve benadering gevolgd. Ze is primair gebaseerd op schriftelijke archiefbronnen, beeldende kunst en vooral de meubels zelf. Op basis hiervan zijn vervolgens die oude theorieën getoetst en vindt nieuwe theorievorming plaats. Het wellicht belangrijkste gezichtspunt dat hieruit voortvloeit is dat het volkskundige perspectief, waarmee men de meubels tot nog toe bekeek, te gelimiteerd is om recht te doen aan het potentieel dat deze objecten als informatiebron hebben. Met de hier gevolgde methode blijken ze ook een bron voor geschiedschrijving over politiek, onderwijs, geloof, de rolverdeling binnen een gezin, economie, handel, technologie, mechanisering en bijvoorbeeld hygiëne. Deze methode bracht tevens in kaart dat wooncultuur langs veel meer wegen tot stand komt dan eerder is gedacht.

Dankwoord

Tussen 2004 en 2018 heb ik aan dit onderzoek gewerkt, daartoe gemotiveerd en begeleid door prof. dr. C.W. (Willemijn) Fock, eerst als hoogleraar aan de Universiteit Leiden, later gedurende haar emeritaat. Noodgedwongen heeft ze de afronding overgedragen aan prof. dr. T.M. (Titus) Eliëns. Ik wil beiden en prof. dr. em. A.A.M. (Ad) de Jong bedanken voor de vele suggesties en leerzame gesprekken. Het Nederlands Openluchtmuseum wil ik bedanken voor de tijd en de middelen om het vele veld- en schrijfwerk te verrichten en voor de prachtige foto's van de beschilderde meubels. In de laatste fase heb ik onmisbare steun en vertrouwen ervaren van mijn collega's drs. Patricia Böschén, Joke van Houdt, Herms Lunenburg en Anders Zimmerman, die mijn teksten letter voor letter hebben gecontroleerd en literatuurverwijzingen hebben geüniformeerd.